# TIKUVCHILIK TA’LIMIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR, AMALIY KO‘NIKMALAR VA MILLIY QADRIYATLAR UYG‘UNLIGI

***Muallif: Djo‘rayeva Gulbahor Sodiqjonovna***

***Ish joyi:*** *Namangan viloyati Uchqo‘rg‘on tumani 1-son texnikumi*

***Lavozimi:*** *Ishlab chiqarish ta’limi ustasi*

***Annotatsiya:*** *Mazkur maqolada professional ta’lim tizimida tikuvchilik kasbini o‘rgatishning mazmuni, maqsadi va vazifalari, o‘quvchilarda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishning samarali usullari, zamonaviy tikuvchilik texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari hamda milliy qadriyatlarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish masalalari yoritilgan. Shuningdek, ishlab chiqarish ta’limi mashg‘ulotlarini tashkil etish, o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, mehnat muhofazasi qoidalariga rioya qilish, mahsulot sifatini ta’minlash va kelajakda mustaqil faoliyat olib borishga tayyorlash bo‘yicha tavsiyalar berilgan. Tikuvchilik ta’limini amaliyot bilan uyg‘unlashtirish orqali raqobatbardosh, malakali va zamonaviy kasbiy kompetensiyalarga ega mutaxassislarni tayyorlash muhimligi asoslab berilgan.*

***Kalit so‘zlar:*** *tikuvchilik, professional ta’lim, ishlab chiqarish ta’limi, kasbiy kompetensiya, zamonaviy texnologiyalar, amaliy mashg‘ulot, kiyim konstruksiyasi, bichish, tikish, milliy libos, ijodkorlik, mehnat muhofazasi, tadbirkorlik, kasbiy mahorat.*

## Kirish

Bugungi kunda mamlakatimizda yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirish, ularning zamonaviy bilim va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish, mehnat bozorida talab yuqori bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlashga alohida e’tibor qaratilmoqda. Chunki har qanday davlatning iqtisodiy taraqqiyoti, avvalo, bilimli, tashabbuskor, kasbiy mahoratga ega va o‘z ishini puxta biladigan mutaxassislarga bog‘liq. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, professional ta’lim muassasalarida o‘quvchilarga

tikuvchilik kasbini chuqur o‘rgatish, ularni mustaqil ishlashga tayyorlash va kasbiy salohiyatini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biridir.

Tikuvchilik insoniyat tarixida eng qadimiy va zarur kasblardan biri hisoblanadi. Insonlar qadim zamonlardan buyon turli materiallardan kiyim-kechak tayyorlash, o‘z ehtiyojlariga mos liboslar yaratish va ularni bezash bilan shug‘ullanib kelganlar. Vaqt o‘tishi bilan bu faoliyat takomillashib, oddiy qo‘l mehnatidan zamonaviy texnologiyalarga asoslangan ishlab chiqarish sohasiga aylandi.

Bugungi tikuvchilik sohasi faqat kiyim tikish bilan cheklanmaydi. U kiyim dizayni, mato tanlash, konstruksiyalash, andaza tayyorlash, bichish, tikish, bezash, sifat nazorati va tayyor mahsulotni iste’molchiga yetkazish kabi bir-biri bilan uzviy bog‘liq jarayonlarni qamrab oladi. Mazkur jarayonlarning har biri mutaxassisdan bilim, tajriba, aniqlik va mas’uliyat talab qiladi.

Tikuvchilik kasbi, ayniqsa, yoshlar uchun katta imkoniyatlarga ega. Ushbu kasbni puxta egallagan inson tikuvchilik korxonalarida faoliyat yuritishi, buyurtma asosida kiyim tikishi, kiyimlarni ta’mirlashi, milliy liboslar yaratishi yoki kelajakda o‘zining kichik tikuvchilik ustaxonasini tashkil etishi mumkin. Shuning uchun tikuvchilikni o‘rgatishda nafaqat nazariy bilimlarga, balki amaliy mashg‘ulotlarga, mustaqil ishlashga va ijodkorlikni rivojlantirishga ham katta e’tibor berish lozim.

Men ishlab chiqarish ta’limi ustasi sifatida tikuvchilik kasbini o‘rgatishda o‘quvchilarning bilimlarini amaliy faoliyat bilan mustahkamlash, ularda kasbga mehr uyg‘otish va har bir ishni sifatli bajarish ko‘nikmalarini shakllantirishni muhim vazifa deb bilaman.

**1. Tikuvchilik kasbining jamiyat hayotidagi ahamiyati**

Tikuvchilik sohasi kundalik turmushimiz bilan chambarchas bog‘liq. Insonlarning kiyim-kechakka bo‘lgan ehtiyoji doimiy bo‘lgani sababli ushbu sohada malakali mutaxassislarga talab mavjud. Turli yoshdagi insonlar uchun kundalik kiyimlar, maktab formasi, maxsus ish kiyimlari, bayram liboslari, milliy kiyimlar va boshqa mahsulotlarni tayyorlash tikuvchilikning asosiy yo‘nalishlarini tashkil etadi.

Tikuvchilik mahsulotlarining sifati insonlarning qulayligi, tashqi ko‘rinishi va kundalik hayotiga ta’sir qiladi. Shu sababli tikuvchi matoning xususiyatlarini yaxshi bilishi, kiyimning vazifasiga mos material tanlashi, o‘lchovlarni aniq olishi va tikish jarayonlarini belgilangan texnologik ketma-ketlikda bajarishi zarur.

Mazkur kasbning yana bir muhim jihati shundaki, u insonda estetik did va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Kiyim yaratish jarayonida ranglar uyg‘unligi, bichim, bezaklar, mato tuzilishi va inson qomatiga moslik kabi omillar hisobga olinadi. Demak, tikuvchi nafaqat texnik ishlarni bajaruvchi mutaxassis, balki go‘zallikni his qiladigan va yangi g‘oyalarni amalga oshira oladigan ijodkor hamdir.

Tikuvchilik sohasi hududiy iqtisodiyot rivojida ham muhim o‘rin tutadi. Kichik tikuvchilik korxonalari va oilaviy ustaxonalar mahalliy aholi bandligini ta’minlashga, oilalar daromadini oshirishga va ichki bozorda turli mahsulotlar taklifini kengaytirishga yordam beradi. Ayniqsa, kasb-hunarni puxta egallagan yoshlarning o‘z hududida mehnat faoliyatini boshlashi iqtisodiy faollikni oshirishi mumkin.

Shunday ekan, tikuvchilik kasbini o‘rgatish faqat muayyan hunarni egallash emas, balki yoshlarni mustaqil hayotga, mehnatga va kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlash vositasi ham hisoblanadi.

**2. Ishlab chiqarish ta’limining asosiy maqsadi va vazifalari**

Professional ta’lim muassasalarida ishlab chiqarish ta’limining asosiy maqsadi o‘quvchilarda tanlagan kasbi bo‘yicha mustahkam nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishdan iborat. Tikuvchilik yo‘nalishida bu maqsad o‘quvchilarga tikuvchilik asbob-uskunalaridan to‘g‘ri foydalanish, matolarni farqlash, o‘lchov olish, andaza tayyorlash, bichish, tikish va tayyor mahsulotga yakuniy ishlov berishni o‘rgatish orqali amalga oshiriladi.

Ishlab chiqarish ta’limi mashg‘ulotlari izchil, tushunarli va amaliyotga yo‘naltirilgan tarzda tashkil etilishi kerak. O‘quvchi har bir ishning maqsadini, bajarish ketma-ketligini va kutilayotgan natijani tushunib olishi muhim. Shundagina

u topshiriqni shunchaki takrorlamaydi, balki bajarilayotgan jarayonning mazmunini anglaydi.

Tikuvchilik mashg‘ulotlarining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- o‘quvchilarga tikuvchilikka oid nazariy bilimlarni o‘rgatish;
- matolarning turlari, xususiyatlari va ulardan foydalanish usullarini tushuntirish;
- tikuv mashinalari va yordamchi asbob-uskunalardan to‘g‘ri foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish;
- o‘lchov olish, andaza tayyorlash va bichish ishlarini o‘rgatish;
- turli choklarni bajarish va kiyim qismlarini birlashtirish malakasini rivojlantirish;
- tayyor mahsulot sifatini tekshirish va kamchiliklarni bartaraf etishga o‘rgatish;
- o‘quvchilarda mehnat intizomi, tejamkorlik, mas’uliyat va mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish;
- xavfsizlik qoidalariga rioya qilish madaniyatini shakllantirish;
- kasbga qiziqish va ijodiy yondashuvni kuchaytirish.

Ishlab chiqarish ta’limi ustasi mashg‘ulotlarni tashkil etishda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, qobiliyati va bilim darajasini hisobga olishi lozim. Murakkab topshiriqlarni kichik bosqichlarga ajratib tushuntirish, amaliy namoyishlar o‘tkazish va har bir o‘quvchiga individual yordam berish samarali natijaga erishishga xizmat qiladi.

**3. Tikuvchilikni o‘rgatishda nazariya va amaliyot uyg‘unligi**

Tikuvchilik kasbini puxta egallash uchun nazariy bilim bilan amaliy faoliyat bir-birini to‘ldirishi kerak. Nazariy mashg‘ulotlarda o‘quvchilar mato turlari, tikuv mashinasining tuzilishi, choklarning vazifasi, kiyim konstruksiyasi va texnologik jarayonlar haqida bilim oladilar. Amaliy mashg‘ulotlarda esa ushbu bilimlarni bevosita bajarib ko‘rish orqali mustahkamlaydilar.

Masalan, o‘quvchilarga oddiy to‘g‘ri chokni bajarish o‘rgatilayotgan bo‘lsa, dastlab uning vazifasi, qo‘llanish sohasi va bajarish qoidalari tushuntiriladi. Shundan so‘ng usta chokni mashinada ko‘rsatib beradi. O‘quvchilar esa mato bo‘laklarida mustaqil mashq bajaradilar. Mashq davomida chokning tekisligi, uzunligi, ip tarangligi va tikish tezligiga e’tibor qaratiladi.

Dastlabki mashg‘ulotlarda oddiy choklarni bajarish, mato chetlarini qayta ishlash, burchaklarni tikish va qismlarni birlashtirish kabi topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiq. O‘quvchilar ushbu ishlarni puxta o‘zlashtirgach, fartuk, yostiq jildi, mato xalta yoki kiyimning ayrim qismlarini tayyorlashga o‘tishlari mumkin.

Amaliy mashg‘ulotlarda namuna ko‘rsatish usuli alohida ahamiyatga ega. Usta ishni ketma-ketlik bilan namoyish etib, har bir bosqichda nimalarga e’tibor berish kerakligini izohlaydi. Bunday yondashuv o‘quvchilarning xatolarini kamaytiradi va topshiriqni to‘g‘ri bajarishlariga yordam beradi.

Bundan tashqari, o‘quvchilarga bajarilgan ishni tahlil qilishni o‘rgatish ham muhim. Ular o‘z mahsulotlarini namunalar bilan taqqoslab, kamchiliklarni aniqlashlari va ularni tuzatish yo‘llarini izlashlari kerak. Bu jarayon mustaqil fikrlash, o‘z mehnatiga tanqidiy qarash va sifat uchun mas’uliyatni rivojlantiradi.

**4. Mato turlarini o‘rganish va material tanlash madaniyati**

Tikuvchilikda sifatli mahsulot yaratish ko‘p jihatdan matoni to‘g‘ri tanlashga bog‘liq. Har bir mato o‘zining tarkibi, qalinligi, cho‘ziluvchanligi, havo o‘tkazuvchanligi, sirt tuzilishi va ishlov berish xususiyatlari bilan farq qiladi. Shu sababli tikuvchi matoning xususiyatlarini bilishi va uni mahsulotning vazifasiga mos tanlay olishi zarur.

Paxta tolali matolar kundalik kiyimlar, ko‘ylaklar va uy-ro‘zg‘or buyumlari tayyorlashda keng qo‘llanadi. Ular odatda havo o‘tkazuvchanligi va foydalanish qulayligi bilan ajralib turadi. Jun tolali matolar issiqlikni yaxshi saqlashi bilan ahamiyatli. Ipak matolar nafisligi va tashqi ko‘rinishi bilan qadrlanadi. Sintetik

tolalardan tayyorlangan materiallar esa tarkibi va ishlov berish xususiyatlariga qarab turli maqsadlarda ishlatiladi.

O‘quvchilarga matolarni faqat nomi bo‘yicha emas, balki amaliy xususiyatlariga qarab farqlashni ham o‘rgatish lozim. Buning uchun turli mato namunalarini ko‘rsatish, ularning qalinligi, sirt tuzilishi va cho‘ziluvchanligini taqqoslash mumkin. Shuningdek, bir xil andazani turli matolarda qo‘llashda qanday farqlar yuzaga kelishi haqida tushuntirish berish foydalidir.

Material tanlashda mahsulotning vazifasi, mavsum, foydalanish qulayligi, mustahkamligi va parvarishlash talablari hisobga olinadi. Masalan, kundalik kiyim uchun qulay va parvarishlash oson bo‘lgan mato tanlanishi mumkin, bayram liboslarida esa matoning ko‘rinishi, bezaklari va tushish xususiyatiga ko‘proq e’tibor qaratiladi.

Mato bilan ishlashda tejamkorlik ham muhim hisoblanadi. Andazalarni mato ustiga to‘g‘ri joylashtirish, bichishdan oldin hisob-kitob qilish va qoldiqlarni foydali maqsadlarda ishlatish ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi. Mato qoldiqlaridan kichik xaltachalar, bezaklar, igna yostiqchalari va boshqa buyumlar tayyorlash o‘quvchilarda tejamkorlik hamda ekologik mas’uliyatni rivojlantiradi.

**5. O‘lchov olish, andaza tayyorlash va bichish jarayonlari**

Kiyim tayyorlashning muhim bosqichlaridan biri tana o‘lchovlarini to‘g‘ri olishdir. O‘lchovdagi kichik xatolik ham kiyimning qomatga mos kelmasligiga olib kelishi mumkin. Shu sababli o‘quvchilarga o‘lchov olish qoidalari, santimetr lentasidan foydalanish va olingan natijalarni yozib borish tartibi puxta o‘rgatilishi zarur.

O‘lchov olish jarayonida insonning tik turishi, o‘lchov lentasining to‘g‘ri joylashishi va ko‘rsatkichlarning aniq qayd etilishi muhim. O‘quvchilar o‘lchovlarni bir necha marta tekshirish, natijalarni taqqoslash va xatolarni oldini olishga odatlanishlari kerak.

Keyingi bosqich andaza tayyorlashdan iborat. Andaza kiyim qismlarining shakli va o‘lchamlarini belgilaydi. Uni tayyorlashda kiyim modeli, o‘lchamlar, chok

haqlari va ishlov berish xususiyatlari hisobga olinadi. Andazalarni to‘g‘ri tayyorlash bichish jarayonini yengillashtiradi va tayyor mahsulotning sifatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Bichish vaqtida matoning to‘g‘ri va teskari tomonini, ip yo‘nalishini, naqshlarning joylashishini va qismlarning o‘zaro mosligini hisobga olish kerak. Mato ustiga andazalarni tartibli joylashtirish material sarfini kamaytiradi. O‘quvchilar bichishdan oldin barcha qismlarni tekshirish va ularning sonini aniqlash odatini shakllantirishlari lozim.

Amaliy mashg‘ulotlarda dastlab oddiy shakldagi buyumlar andazasini tayyorlash, keyinchalik esa kiyim qismlarining andazalarini tuzish tavsiya etiladi. Har bir topshiriqdan so‘ng bajarilgan ishlar tahlil qilinib, aniqlangan kamchiliklar tushuntirilishi kerak.

O‘lchov olish va bichish jarayonlarini puxta egallagan o‘quvchi keyingi tikish bosqichlarini ancha oson bajaradi. Shu sababli bu ko‘nikmalarni shakllantirishga yetarli vaqt ajratish lozim.

**6. Zamonaviy tikuv mashinalari va texnologiyalardan foydalanish**

Zamonaviy tikuvchilik sanoatida ishlab chiqarish jarayonlarini tezlashtirish, mahsulot sifatini oshirish va inson mehnatini yengillashtirish maqsadida turli uskunalar qo‘llaniladi. Oddiy tikuv mashinalari bilan bir qatorda maxsus chok mashinalari, overloklar, bug‘li dazmollash uskunalari, elektron boshqaruvli mashinalar va avtomatlashtirilgan bichish tizimlaridan ham foydalaniladi.

Professional ta’lim muassasalarida mavjud imkoniyatlardan kelib chiqib, o‘quvchilarni zamonaviy uskunalar bilan tanishtirish muhimdir. Ular mashinaning asosiy qismlari, ishlash prinsipi, ipni o‘tkazish tartibi, ignani almashtirish va sodda nosozliklarni aniqlash bo‘yicha bilimga ega bo‘lishlari kerak.

Tikuv mashinasida ishlashni o‘rgatishda avvalo xavfsizlik qoidalari tushuntiriladi. Shundan so‘ng mashinani ishga tayyorlash, iplarni to‘g‘ri o‘tkazish, matoni joylashtirish va tikish tezligini boshqarish ko‘nikmalari shakllantiriladi.

O‘quvchilar mashinada ishlashga bosqichma-bosqich o‘rgatilsa, ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortadi.

Axborot texnologiyalari ham tikuvchilik ta’limida katta imkoniyatlar yaratadi. Videodarslar, elektron taqdimotlar, kiyim modellari tasvirlari va andaza chizish dasturlari yordamida murakkab jarayonlarni tushuntirish osonlashadi. Masalan, kiyim qismlarining bir-biriga qanday biriktirilishini videolavha orqali ko‘rsatish o‘quvchilarning mavzuni yaxshiroq tushunishiga yordam beradi.

Shuningdek, o‘quvchilarga tayyor kiyim modellarini tahlil qilish, turli dizaynlarni taqqoslash va o‘zlarining kichik loyihalarini ishlab chiqish topshirig‘ini berish mumkin. Bu ularda zamonaviy kasbiy muhitga moslashish va yangi texnologiyalarni o‘zlashtirishga tayyorlikni rivojlantiradi.

**7. Innovatsion pedagogik metodlar orqali o‘quvchilar faolligini oshirish**

Ta’lim jarayonida samarali natijaga erishish uchun faqat an’anaviy tushuntirish usuli bilan cheklanib qolmaslik kerak. O‘quvchilarning mashg‘ulotlarda faol ishtirok etishi, mustaqil fikrlashi va amaliy topshiriqlarni bajarishi uchun turli pedagogik metodlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Birinchi samarali usul — namoyish va amaliy takrorlash metodidir. Usta bajariladigan ishni ko‘rsatadi, uning asosiy bosqichlarini tushuntiradi va o‘quvchilar ushbu jarayonni mustaqil takrorlaydilar. Bu usul ayniqsa chok turlarini o‘rganish, mashinada tikish va mato chetlariga ishlov berishda foydalidir.

Ikkinchi usul — loyiha asosida o‘qitish. Bunda o‘quvchilarga muayyan buyumni boshidan oxirigacha tayyorlash vazifasi beriladi. Masalan, fartuk loyihasini bajarishda o‘quvchi mato tanlaydi, o‘lchovlarni belgilaydi, andaza tayyorlaydi, bichadi, tikadi va tayyor mahsulot sifatini tekshiradi. Natijada u bir nechta kasbiy ko‘nikmalarni yagona topshiriq doirasida qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Uchinchi usul — kichik guruhlarda ishlash. O‘quvchilar guruhlarga bo‘linib, turli vazifalarni bajarishlari mumkin. Bir guruh mato turlarini o‘rganadi, ikkinchi guruh chok namunalarini tayyorlaydi, uchinchi guruh esa tayyor buyumning sifat

ko‘rsatkichlarini tahlil qiladi. Mashg‘ulot yakunida guruhlar o‘z ishlarini taqdim etadilar.

To‘rtinchi usul — muammoli vaziyatlarni hal qilish. Masalan, tikilgan chokning burishib qolishi, ipning uzilishi yoki kiyim qismlarining bir-biriga mos kelmasligi kabi holatlar beriladi. O‘quvchilar muammoning sababini aniqlab, uni bartaraf etish yo‘llarini taklif qiladilar. Bu usul ularning tahliliy fikrlashi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Beshinchi usul — o‘zaro baholash va fikr almashish. O‘quvchilar bir-birlarining ishlarini belgilangan mezonlar asosida ko‘rib chiqadilar, yutuqlarni qayd etadilar va yaxshilash bo‘yicha takliflar bildiradilar. Bunda tanqid hurmat bilan, aniq va foydali tavsiyalar shaklida berilishi kerak.

Mazkur metodlardan maqsadga muvofiq foydalanish mashg‘ulotlarning qiziqarli va samarali tashkil etilishiga, o‘quvchilarning kasbiy bilimlarini chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

**8. Milliy liboslar va an’anaviy hunarmandchilikni o‘rgatish**

O‘zbek xalqining milliy kiyimlari, kashtachilik san’ati, zardo‘zlik, naqshlar va mato bezash an’analari xalqimizning boy madaniy merosini ifodalaydi. Milliy liboslarda ranglar uyg‘unligi, naqshlarning mazmuni, matolar tanlovi va bezaklardan foydalanish usullari alohida ahamiyatga ega.

Tikuvchilik ta’limida milliy liboslarni o‘rganish o‘quvchilarda tarixiy merosga hurmat, estetik did va ijodkorlikni rivojlantiradi. O‘quvchilar turli hududlarga xos kiyimlar, ularning bichimi, bezaklari va ishlatiladigan materiallari bilan tanishishlari mumkin.

Masalan, atlas va adras matolaridan foydalanib zamonaviy ko‘ylaklar, sumkalar yoki bezak buyumlari tayyorlash topshirig‘i berilishi mumkin. Bunday loyihalarda o‘quvchilar an’anaviy matolarni zamonaviy dizayn bilan uyg‘unlashtirishni o‘rganadilar.

Milliy liboslarni tayyorlashda mato naqshlarini to‘g‘ri joylashtirish, bezaklarni me’yorida ishlatish va buyumning umumiy ko‘rinishini saqlash muhim.

O‘quvchilarga milliy bezaklardan foydalanishda did va aniqlik zarurligini tushuntirish lozim.

Shuningdek, kashtachilikning oddiy elementlarini tikuvchilik mashg‘ulotlariga kiritish mumkin. O‘quvchilar kichik mato namunalariga bezak tikish, buyum chetlarini pardozlash yoki milliy naqshlar asosida dizayn ishlab chiqish orqali o‘z ijodiy imkoniyatlarini namoyon etadilar.

Milliy qadriyatlar va zamonaviy texnologiyalar uyg‘unligi kelajakda o‘ziga xos, sifatli va xaridorlar talabiga mos mahsulotlar yaratish uchun zamin bo‘lib xizmat qiladi.

**9. Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi qoidalari**

Tikuvchilik mashg‘ulotlarida texnika xavfsizligiga rioya qilish har bir o‘quvchi va ishlab chiqarish ta’limi ustasining muhim vazifasidir. Tikuv mashinalari, qaychi, igna, dazmol va elektr uskunalaridan noto‘g‘ri foydalanish turli jarohatlarga sabab bo‘lishi mumkin. Shu sababli har bir mashg‘ulot boshlanishidan oldin zarur xavfsizlik qoidalari eslatib o‘tilishi kerak.

O‘quvchilar ish joyini tartibli saqlash, asboblarni belgilangan joyga qo‘yish va faqat vazifaga mos jihozlardan foydalanishga odatlanishlari lozim. Tikuv mashinasida ishlashdan oldin uning sozligi tekshiriladi. Igna va ipni almashtirish kabi amallar mashina to‘xtatilgan holatda, belgilangan tartib asosida bajariladi.

Qaychi va boshqa o‘tkir asboblarni ehtiyotkorlik bilan ishlatish, ularni ochiq holda qoldirmaslik va boshqa kishiga uzatishda xavfsizlik qoidalariga rioya qilish zarur. Dazmoldan foydalanishda issiq yuzaga tegib ketmaslik, elektr simlarining sozligini tekshirish va ish tugagach uskunani o‘chirishga alohida e’tibor qaratiladi.

Ish joyining yoritilishi, havoning almashinuvi va o‘tirish holatining qulayligi ham mehnat xavfsizligining muhim qismlaridir. Uzoq vaqt davomida bir holatda ishlash charchoqqa olib kelishi mumkin. Shu sababli mashg‘ulotlarni to‘g‘ri tashkil etish va ish jarayonida tartibni saqlash lozim.

Ishlab chiqarish ta’limi ustasi xavfsizlik qoidalarini faqat og‘zaki tushuntirish bilan cheklanmasdan, amalda ko‘rsatishi va o‘quvchilarning ularga rioya qilishini

kuzatib borishi kerak. Natijada xavfsiz mehnat qilish odati o‘quvchilarning kundalik faoliyatiga singib boradi.

**10. Tayyor mahsulot sifatini nazorat qilish**

Tikuvchilikda sifatli mahsulot tayyorlash kasbiy mahoratning asosiy ko‘rsatkichlaridan biridir. Mahsulotning sifati faqat tashqi ko‘rinishi bilan emas, balki choklarning mustahkamligi, o‘lchamlarning aniqligi, qismlarning mosligi va foydalanish qulayligi bilan ham belgilanadi.

Tayyor mahsulotni tekshirish jarayoni ishning barcha bosqichlarini qamrab olishi lozim. Bichishdan oldin andazalarning to‘g‘riligi tekshiriladi. Tikish davomida choklar, qismlarning birikishi va matoning holati kuzatiladi. Yakuniy bosqichda esa ortiqcha iplar tozalanadi, choklar tekshiriladi, zarur hollarda dazmollanadi va mahsulotning umumiy ko‘rinishi baholanadi.

O‘quvchilarga sifatni baholashning sodda mezonlarini o‘rgatish foydalidir. Jumladan:

- o‘lchamlarning belgilangan talabga mosligi;
- choklarning tekis va mustahkam bajarilishi;
- kiyim qismlarining to‘g‘ri birlashtirilishi;
- matoda dog‘, shikast yoki ortiqcha tortilishlar yo‘qligi;
- bezak va pardoz ishlarining sifatli bajarilishi;
- mahsulotning ozoda va foydalanishga tayyor holatda bo‘lishi.

Baholashda faqat xatolarni ko‘rsatish emas, balki o‘quvchining yutuqlarini ham e’tirof etish muhim. Usta kamchilikning sababini tushuntirib, uni bartaraf etish yo‘lini ko‘rsatishi kerak. Bunday yondashuv o‘quvchida o‘z ishini yaxshilashga intilish va sifat uchun mas’uliyat hissini shakllantiradi.

Sifat nazoratini muntazam amalga oshirish orqali o‘quvchilar tayyor mahsulotni o‘zlari tekshirish, xatolarni vaqtida aniqlash va ish natijasini baholash ko‘nikmalarini egallaydilar.

**11. Tikuvchilik ta’limida tejamkorlik va ekologik madaniyat**

Zamonaviy ishlab chiqarishda materiallardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va resurslarni tejash muhim ahamiyatga ega. Tikuvchilikda mato, ip, elektr energiyasi va boshqa materiallar sarfini to‘g‘ri rejalashtirish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi.

O‘quvchilarga bichish jarayonida matodan unumli foydalanish usullarini o‘rgatish zarur. Andazalarni tartibli joylashtirish, o‘lchovlarni aniq olish va bichishdan oldin barcha qismlarni tekshirish mato isrofini kamaytiradi.

Mato qoldiqlaridan qayta foydalanish ham foydali amaliyot hisoblanadi. Kichik qoldiqlardan igna yostiqchasi, mato sumkacha, bezak elementlari, patchwork usulidagi buyumlar va boshqa foydali mahsulotlar tayyorlash mumkin. Bunday topshiriqlar o‘quvchilarning ijodkorligini oshiradi va chiqindilarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Tejamkorlik madaniyati faqat materiallar bilan cheklanmaydi. Tikuv mashinalaridan to‘g‘ri foydalanish, elektr uskunalarini zarur bo‘lmaganda o‘chirib qo‘yish, asboblarni ehtiyot qilish va ish joyini ozoda saqlash ham muhim hisoblanadi.

Ta’lim jarayonida ushbu ko‘nikmalarni shakllantirish kelajakdagi mutaxassislarning mas’uliyatli va samarali mehnat qilishiga yordam beradi. O‘quvchi resurslardan oqilona foydalanishni o‘rgansa, bu odat uning keyingi kasbiy faoliyatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

**12. Tikuvchilik kasbida tadbirkorlik va mustaqil faoliyat imkoniyatlari**

Tikuvchilik kasbini egallash yoshlar uchun ish bilan ta’minlanish va mustaqil daromad topish imkoniyatlarini kengaytiradi. Kasbiy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan mutaxassis tikuvchilik korxonalarida ishlashi, buyurtma asosida kiyim tikishi, kiyimlarni ta’mirlashi yoki kichik ustaxona tashkil etishi mumkin.

Biroq muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun faqat tikish mahoratining o‘zi yetarli emas. Buyurtmachilar bilan muloqot qilish, buyurtma muddatlarini rejalashtirish, material sarfini hisoblash, mahsulot tannarxini aniqlash va xizmat sifatini saqlash ham muhimdir.

Shu sababli ishlab chiqarish ta’limi mashg‘ulotlarida oddiy iqtisodiy hisob-kitoblarga ham e’tibor qaratish maqsadga muvofiq. Masalan, o‘quvchilarga fartuk tayyorlash uchun qancha mato, ip va qo‘shimcha material kerakligini hisoblash topshirig‘i berilishi mumkin. Keyin materiallar qiymati, sarflangan mehnat va boshqa xarajatlar asosida mahsulot tannarxini aniqlash o‘rgatiladi.

O‘quvchilar tayyorlagan mahsulotlarini ko‘rgazmalarda namoyish etish, ularning afzalliklarini tushuntirish va xaridor ehtiyojini hisobga olish bo‘yicha ham dastlabki tushunchalarga ega bo‘lishlari mumkin.

Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar va elektron savdo vositalari orqali mahsulotlarni tanishtirish imkoniyatlari ham mavjud. Shu bois o‘quvchilarda mahsulotni sifatli tayyorlash bilan birga, uning afzalliklarini tushuntirish va mijozlar bilan madaniyatli muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish foydalidir.

Tikuvchilik kasbini puxta egallagan, mehnatsevar va tashabbuskor yoshlar kelajakda o‘z faoliyatini yo‘lga qo‘yib, oilasi va jamiyat farovonligiga hissa qo‘shishlari mumkin.

**13. Ishlab chiqarish ta’limi ustasining kasbiy mahorati va pedagogik mas’uliyati**

O‘quvchilarning kasbiy bilim va ko‘nikmalarni qay darajada egallashi ko‘p jihatdan ishlab chiqarish ta’limi ustasining mahoratiga bog‘liq. Usta o‘z kasbini yaxshi bilishi, amaliy tajribaga ega bo‘lishi, o‘quvchilarga tushunarli tarzda bilim bera olishi va zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanishi kerak.

Tikuvchilik ustasi har bir mashg‘ulotga oldindan tayyorgarlik ko‘rishi, maqsadni belgilashi, kerakli material va asbob-uskunalarni tayyorlashi hamda ish bosqichlarini rejalashtirishi zarur. Mashg‘ulotning samarali tashkil etilishi o‘quvchilarning vaqtini tejaydi va amaliy ishlarni sifatli bajarishlariga yordam beradi.

Usta o‘quvchilarga faqat tayyor ishni ko‘rsatib bermasdan, nima sababdan aynan shu usul tanlanganini ham tushuntirishi lozim. Masalan, matoning xususiyatiga qarab igna tanlash, chok uzunligini moslashtirish yoki ayrim qismlarga

alohida ishlov berish zarurati izohlanishi kerak. Bu o‘quvchilarning kasbiy tafakkurini rivojlantiradi.

Har bir o‘quvchining qobiliyati, qiziqishi va o‘zlashtirish darajasi turlicha bo‘lishi mumkin. Shuning uchun individual yondashuv muhim. Qiynalayotgan o‘quvchilarga qo‘shimcha tushuntirish berish, yaxshi natija ko‘rsatayotgan o‘quvchilarga esa murakkabroq topshiriqlar taklif qilish orqali ta’lim samaradorligini oshirish mumkin.

Ustaning o‘zi ham doimiy ravishda bilimini yangilab borishi, yangi texnologiyalarni o‘rganishi, tajriba almashishi va o‘qitish usullarini takomillashtirishi zarur. Chunki tikuvchilik sohasi rivojlanib borar ekan, kasbiy ta’lim mazmuni ham zamon talablariga mos ravishda yangilanib borishi kerak.

Eng muhimi, usta o‘quvchilarda kasbga hurmat, mehnatga muhabbat, halollik, intizom va mas’uliyat kabi fazilatlarni shakllantirishi lozim. Bu fazilatlar kelajakdagi malakali mutaxassisning asosiy tayanchlaridan hisoblanadi.

**14. Amaliy mashg‘ulotlarni samarali tashkil etish bo‘yicha tavsiyalar**

Tikuvchilik mashg‘ulotlarida yuqori natijalarga erishish uchun o‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy topshiriqlar orqali mustahkamlash zarur. Mashg‘ulotlar oddiydan murakkabga qarab tashkil etilishi, har bir yangi ko‘nikma avval o‘zlashtirilgan bilimlarga tayanishi kerak.

Amaliy mashg‘ulotni quyidagi bosqichlarda tashkil etish mumkin:

**Birinchi bosqich — tashkiliy qism.** O‘quvchilar mashg‘ulotga tayyorlanadi, ish joylari tekshiriladi, zarur asbob-uskunalar va materiallar tayyorlanadi.

**Ikkinchi bosqich — mavzuni tushuntirish.** Usta mashg‘ulotning maqsadi, bajariladigan ishning ketma-ketligi, zarur materiallar va xavfsizlik qoidalarini tushuntiradi.

**Uchinchi bosqich — amaliy namoyish.** Bajariladigan ishning muhim bosqichlari ko‘rsatib beriladi. O‘quvchilar ish usullarini kuzatadilar va savollar beradilar.

**To‘rtinchi bosqich — mustaqil bajarish.** O‘quvchilar topshiriqni individual yoki guruh shaklida bajaradilar. Usta jarayonni kuzatadi, kerakli joylarda tavsiyalar beradi va xatolarni tuzatishga yordam beradi.

**Beshinchi bosqich — sifatni tekshirish.** Tayyorlangan buyum belgilangan mezonlar asosida baholanadi. O‘quvchilar ishning kuchli tomonlari va takomillashtirilishi kerak bo‘lgan jihatlarini aniqlaydilar.

**Oltinchi bosqich — yakuniy tahlil.** Mashg‘ulot natijalari muhokama qilinadi, o‘quvchilarning savollariga javob beriladi va keyingi mashg‘ulot uchun vazifalar belgilanadi.

Bunday ketma-ketlik o‘quvchilarning ishni rejalashtirish, mustaqil bajarish va natijani baholash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, mashg‘ulotlarning aniq maqsad asosida olib borilishiga yordam beradi.

O‘quvchilarni rag‘batlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Ularning kichik yutuqlarini e’tirof etish, yaxshi bajarilgan ishlarni namuna sifatida ko‘rsatish va ijodiy tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash kasbga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi.

**15. Kutiladigan natijalar va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish**

Tikuvchilik ta’limi to‘g‘ri tashkil etilganda o‘quvchilar bir qator muhim kasbiy kompetensiyalarni egallaydilar. Ular matolarni farqlash, kerakli materiallarni tanlash, o‘lchov olish, andaza tayyorlash, bichish, tikish va tayyor mahsulot sifatini baholash bo‘yicha amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘ladilar.

Shuningdek, o‘quvchilarda quyidagi sifatlar shakllanishi kutiladi:

- mustaqil ishlash va topshiriqlarni rejalashtirish;
- vaqtni to‘g‘ri taqsimlash va ish intizomiga rioya qilish;
- asbob-uskunalardan xavfsiz foydalanish;
- mato va boshqa materiallarni tejash;
- tayyor mahsulot sifatiga mas’uliyat bilan yondashish;
- ijodiy fikrlash va yangi g‘oyalarni amalga oshirish;
- jamoada ishlash va fikr almashish;
- kamchiliklarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish;

- kasbiy faoliyatda zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga intilish.

Mazkur natijalarga erishish uchun o‘quvchilarning ishlarini muntazam tahlil qilish, amaliy topshiriqlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish va ularning individual rivojlanishini kuzatib borish zarur.

Ta’lim jarayonida faqat yakuniy mahsulotni emas, balki uni tayyorlash jarayonini ham baholash lozim. O‘quvchining xavfsizlik qoidalariga rioya qilishi, ishni to‘g‘ri rejalashtirishi, materialdan oqilona foydalanishi va o‘z xatolarini tuzatishga intilishi ham muhim mezonlardir.

Shunday yondashuv orqali kasbiy tayyorgarlikning sifati oshadi, o‘quvchilar o‘z imkoniyatlarini yaxshiroq anglaydilar va kelajakdagi mehnat faoliyatiga puxtaroq tayyorlanadilar.

**Xulosa**

Xulosa qilib aytganda, tikuvchilik kasbi inson hayotida muhim o‘rin tutadigan, ijodkorlik, aniqlik, sabr-toqat va amaliy mahoratni talab qiladigan kasblardan biridir. Ushbu kasbni puxta o‘rgatish yoshlarni nafaqat mehnat bozoriga tayyorlaydi, balki ularda mustaqillik, mas’uliyat, tejamkorlik va estetik did kabi muhim fazilatlarni ham rivojlantiradi.

Professional ta’lim muassasalarida tikuvchilikni o‘rgatish jarayonida nazariy bilimlarni amaliy mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtirish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, milliy qadriyatlarni targ‘ib qilish va xavfsiz mehnat madaniyatini shakllantirish zarur. O‘quvchilarga oddiy choklardan boshlab murakkabroq kiyim modellarini tayyorlashgacha bo‘lgan jarayonlarni izchil o‘rgatish ularning kasbiy mahoratini oshiradi.

Ishlab chiqarish ta’limi ustasi bu jarayonda muhim o‘rin egallaydi. U o‘quvchilarga bilim berish bilan birga, ularni mehnatsevarlikka, sifatli ishlashga, o‘z ustida muntazam ishlashga va kasbiga sadoqatli bo‘lishga undaydi. Ustaning tajribasi, pedagogik mahorati va o‘quvchilarga bo‘lgan e’tibori ta’lim natijalariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Tikuvchilik ta’limida zamonaviy texnologiyalar bilan milliy hunarmandchilik an’analarini uyg‘unlashtirish orqali o‘ziga xos, sifatli va xaridorlar talabiga mos mahsulotlar yaratish imkoniyati kengayadi. O‘quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish, mustaqil loyiha tayyorlashga yo‘naltirish va tadbirkorlikka oid dastlabki bilimlarni berish ularning kelajakdagi imkoniyatlarini oshiradi.

Har bir yosh egallagan kasbi orqali o‘z hayotini yaxshilashi, oilasiga yordam berishi va jamiyat rivojiga hissa qo‘shishi mumkin. Shu bois tikuvchilik kasbini sifatli o‘rgatish, amaliy mashg‘ulotlarni takomillashtirish va yoshlarni zamonaviy kasbiy faoliyatga tayyorlash doimo e’tiborda bo‘lishi kerak.

Men ishlab chiqarish ta’limi ustasi sifatida har bir o‘quvchining o‘z kasbini sevib egallashi, sifatli mahsulot yaratishdan mamnun bo‘lishi va kelajakda malakali mutaxassis sifatida faoliyat yuritishini muhim maqsad deb bilaman. Zero, hunarli inson hech qachon kam bo‘lmaydi. Kasbga muhabbat, puxta bilim va tinimsiz mehnat esa muvaffaqiyatning asosiy garovidir.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Professional ta’limni tashkil etish va takomillashtirishga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar.
2. Tikuvchilik texnologiyasi bo‘yicha o‘quv qo‘llanmalar.
3. Kiyimlarni konstruksiyalash va modellashtirish bo‘yicha o‘quv adabiyotlari.
4. Tikuvchilik materialshunosligi bo‘yicha o‘quv-uslubiy manbalar.
5. Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi bo‘yicha uslubiy qo‘llanmalar.
6. Ishlab chiqarish ta’limini tashkil etish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarga oid metodik tavsiyalar.

**Muallif:** Djo‘rayeva Gulbahor Sodiqjonovna

**Lavozimi:** Namangan viloyati Uchqo‘rg‘on tumani 1-son texnikumi ishlab chiqarish ta’limi ustasi.

**Word hujjatida rasmiylashtirish**

- Shrift: Times New Roman, 14.
- Qator oralig‘i: 1,5 interval.

- Matn: eni bo‘yicha tekislash (Justify).
- Abzas: 1,25 sm.
- Sahifa chetlari: chap 3 sm, o‘ng 1,5 sm, yuqori va pastki 2 sm.